
Lirikada ramziy tasvir tarixi va simbolizm

Nusurov Usman Nusratovich

usmannusurov@gmail.com

Mustaqil izlanuvchi, o'qituvchi,
Qarshi Xalqora Innovatsion Universiteti

Annotatsiya *Ushbu maqolada lirikada ramziy tasvirning vujudga kelishi, tarixiy shakllanish jarayonlari hamda uning badiiy tafakkur bilan uzviy bog'langan holatda rivojlanish bosqichlari ilmiy – nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida mustaqil adabiy oqim sifatida yuzaga kelgan simbolizm hodisasining estetik mohiyati, adabiyotdagi o'rni va lirik tafakkur rivojiga ta'siri haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot natijalariga asoslangan holda, ramziy tasvir tushunchasi adabiyotshunoslik va falsafiy-estetik nazariya nuqtayi nazaridan o'rganilib, ramzning obraz, metafora va timsollar bilan o'zaro uzviy bog'liqligi ochib berilgan. Shu jumladan, maqolada simbolizm oqimining vujudga kelishiga ta'sir ko'rsatgan estetik, falsafiy hamda ijtimoiy-madaniy omillar, jumladan romantizm inqirozi, pozitivistik tafakkurga bo'lgan tanqidiy munosabat va modernistik dunyoqarashning shakllanishi masalalari atroflicha muhokama qilingan. Tadqiqotda G'arb va Sharq adabiy an'analari qiyosiy tahlil qilinib, ularda ramziy tasvirning umumiy hamda milliy xususiyatlari aniqlangan. Shu bilan bir qatorda, maqolada ramziy ifodaning poetik struktura va ma'no qatlamlari ochib berilgan. Ushbu maqola lirik poeziyadagi ramziy tafakkur mexanizmlarini yaxshiroq tushunishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar *Ramziy ifoda, lirika, ramz, ramziy tasvir, simbolizm, metafora, poetik tafakkur*

История символического образа и символизм в лирике

Нусуров Усман Нусратович

usmannusurov@gmail.com

Независимый исследователь, преподаватель,
Каршинского международного
инновационного университета

Аннотация *В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются истоки возникновения символического образа в лирике, процессы его исторического формирования, а также этапы развития в неразрывной связи с художественным мышлением. Кроме того, рассматривается эстетическая сущность символизма как самостоятельного литературного течения, сформировавшегося в конце XIX – начале XX века, его место в литературе и влияние на развитие лирического сознания. На основе результатов исследования понятие символического образа изучается с позиций литературоведения и философско-эстетической теории, раскрывается органическая взаимосвязь символа с образом, метафорой и художественным знаком. В статье также всесторонне обсуждаются эстетические, философские и социокультурные факторы, повлиявшие на формирование символизма, включая кризис романтизма, критическое отношение к позитивистскому мышлению и становление модернистского мировоззрения. В ходе исследования проводится сопоставительный анализ*

западных и восточных литературных традиций, в результате которого выявляются как универсальные, так и национально-специфические особенности символического образа. Наряду с этим раскрываются поэтическая структура и смысловые уровни символического выражения. В целом статья способствует более глубокому пониманию механизмов символического мышления в лирической поэзии.

Ключевые слова

Символическое выражение, лирика, символ, символический образ, символизм, метафора, поэтическое мышление

History of symbolic representation and symbolism in lyrics**Nusurov Usman Nusratovich**usmannusurov@gmail.com

Independent Researcher, Lecturer,
Qarshi International Innovative University

Annotation

This article provides a scientific and theoretical analysis of the emergence of symbolic imagery in lyric poetry, its historical formation processes, and the stages of its development in close connection with artistic thinking. It also examines the aesthetic essence of Symbolism, which emerged as an independent literary movement in the late nineteenth and early twentieth centuries, its place in literature, and its influence on the development of lyrical consciousness. Based on the results of the research, the concept of symbolic imagery is explored from the perspectives of literary studies and philosophical-aesthetic theory, revealing the intrinsic interrelationship between symbol, image, metaphor, and artistic sign. In addition, the article offers a comprehensive discussion of the aesthetic, philosophical, and socio-cultural factors that contributed to the rise of the Symbolist movement, including the crisis of Romanticism, critical attitudes toward positivist thought, and the formation of a modernist worldview. Through a comparative analysis of Western and Eastern literary traditions, the study identifies both universal and national characteristics of symbolic imagery. Furthermore, the article elucidates the poetic structure and semantic layers of symbolic expression. Overall, this research contributes to a deeper understanding of the mechanisms of symbolic thinking in lyric poetry.

Keywords

Symbolic expression, lyric, symbol, symbolic imagery, Symbolism, metaphor, poetic thinking

Adabiyot so'z san'ati bo'lib, unda lirik janrlar alohida ahamiyat kasb etadi. Lirika, bu – shaxsiy kechinmalar, ichki ruhiy holatlar, hissiyot va falsafiy mushohadaning badiiy ifodasidir. Lirika tilda bevosita tasvirga nisbatan ramziy ifoda, timsollar va ko'p qirrali obrazlar ustuvor ahamiyat egallaydi. Ramziy tasvir lirik poeziyaning mazmunan

chuqurlashuvini ta'minlovchi asosiy estetik vositalardan biridir.

Ramz va simvol tushunchalari adabiy tafakkur tarixida qadimiy mifologik dunyoqarashlar, diniy-falsafiy qarashlar hamda estetik tasaffur bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan. Qadimgi miflar, xalq og'zaki ijodi namunalari hamda diniy matnlarda tabiat

hodisalari haqidagi, hayvonlar haqidagi, ranglar va predmetlar haqida muayyan ramziy ma'nolar ifodalangan bo'lib, bu jarayon keyinchalik mumtoz she'riyatda poetik tizim sifatida takomillashgan. Sharq mumtoz adabiyotida, jumladan, falsafiy lirikada ramziy tasvir ilohiy haqiqatni anglash, ruhiy kamolot bosqichlarini ifodalashning muhim badiiy vositasi sifatida keng qo'llanilgan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida G'arb adabiyotida yuzaga kelgan simvolizm oqimi esa lirikada ramziy tasvirning yangi bosqichini boshlab berdi, desak xato bo'lmaydi. Mazkur adabiy yo'nalish realizm va naturalizmga qarshi estetik munosabat sifatida shakllangan, tashqi voqelikni bevosita tasvirlashdan voz kechib, inson ongining ichki, sezgi va mantiqiy tasvirlarini ifodalashga xizmat qiladi. Simvolistlar nazarida she'riyat voqelikning ifodasi emas, balki yashirin mohiyatini ramzlar orqali ochib beruvchi san'at turidir. Ramz, noaniqlik, sirli tasvir, musiqiylik va ko'p ma'nolilik simvolistik lirikaning asosiy poetik tamoyillari hisoblanadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda ramziy tasvir va simvolizm muammosi poetika, madaniyatshunoslik, falsafa va semiotika bilan birgalikda tadqiq etilmoqda. Ramziy tasvirning qadimiy manbalardan tortib zamonaviy lirik tafakkurgacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini o'rganish ilmiy jihatdan bugungi kunda ham dolzarb masala sanaladi.

"Ramz" yunoncha *"symbolon"* so'zidan olingan bo'lib belgi, ishora degan ma'nolarni anglatadi. Dastlab qadimgi yunon tafakkurida ikki bo'lakka ajratilgan buyum orqali yashirin ma'noni tanish vositasi sifatida qo'llanilgan. Keyinchalik estetik va falsafiy mazmun kasb etgan tushunchadir (Losev, 1995).

Adabiyot nazariyasida esa ramz real voqelik elementining bevosita ma'nosini emas, ko'p qatlamli, umumlashtirilgan va abstrakt mazmunni ifoda etuvchi badiiy vosita sifatida talqin etiladi. Rus faylasufi, klassik filolog, estetik va semiotik olim Aleksey Fedorovich Losev (1893–1988) ramzni "ma'no va obrazning dialektik birligi" sifatida izohlaydi

va unda tashqi shakl bilan ichki mohiyat ajralmas holda mavjud bo'lishini ta'kidlaydi. Shunga ko'ra, ramz faqat badiiy bezak vositasi emas, balki falsafiy tafakkurning poetik ifodasidir.

Madaniyat semiotikasi va matn nazariyasi bo'yicha dunyoga tanilgan olim Yu.M. Lotman ramzni madaniy xotiraning asosiy birligi sifatida talqin etib, uni tarixiy va madaniy kontekstda uzluksiz ma'no ishlab chiqaruvchi semiotik mexanizm deb ataydi. Olimning fikricha, ramzlar har bir davr va madaniyatda yangi ma'no qatlamlarini boyib boradi. Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, ramz qat'iy va yakka mazmunga ega emas, balki kontekstual va dinamik xarakterga ega.

Shuningdek, falsafada belgilar, madaniyat va bilim nazariyasini chuqur o'rgangan nemis olimi E. Kassirer ramzni inson tafakkurining universal shakli sifatida baholab, san'at, din va mifologiyani ramziy tafakkur mahsuli deb hisoblaydi. Shu nuqtayi nazardan, lirik poeziyadagi ramziy tasvir insonning borliqni anglashga bo'lgan ichki ehtiyojining badiiy ifodasidir.

Ilmiy adabiyotlarda ramz ko'p hollarda obraz va metafora bilan qiyoslanadi. biroq ular orasida muhim nazariy farqlar ham mavjud. Metafora o'xshashlikka asoslangan badiiy ko'chim bo'lsa, ramz ko'p qatlamli, umumlashgan va ochiq semantik tuzilishga ega bo'lgan tushuncha. Obraz esa konkret poetik tasvir sifatida ramzning tashqi shaklini ifodalaydi.

Nemis faylasufi va klassik idealizmning eng muhim vakillaridan biri G. Hegel ramzni "g'oyaning hissiy shakldagi noaniq ifodasi" deb ta'riflaydi. Unda ma'no doimo tasvirdan kengroq ekanligi ko'rsatiladi. Shu jihatdan olganda, ramz o'quvchini faol idroq etishga jalb etadi va badiiy matnning ko'pma'noliligini ta'minlaydi (Hegel, 1975).

Simvolizm XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Yevropa adabiyotida shakllangan adabiy-estetik oqim bo'lib, u ramzni poeziyaning asosiy ifoda vositasi darajasiga olib chiqdi. Simvolizmning nazariy asoslari,

fransuz shoiri, modernizm va simbolizm adabiyotining asoschilaridan biri Sharl Bodler estetik qarashlari va uning "Mosliklar" (*Correspondances*) konsepsiyasiga borib taqaladi. Bodler (1857) nazarida tabiat – ramzlar tizimi bo'lib, shoir ushbu yashirin mosliklarni anglab, badiiy shaklga soluvchi vositachidir.

Fransuz adabiyotida simbolizmni tizimli ravishda rivojlantirgan shoir J. Moréas Simvolizmning nazariy manifestlarini ishlab chiqqan bo'lib, unda simbolizm realizmga qarshi qo'yiladi. Tashqi voqelikdan ko'ra ichki haqiqatni ifodalashga xizmat qilishini izohlanadi. Simvolistlar she'riyatni musiqaga yaqinlashtirish, so'zning tovush va ritmik imkoniyatlarini kuchaytirish orqali ramziy ifodaning ta'sirchanligini oshirishga intilganlar.

Mashhur fransuz shoiri va simbolizm harakati vakili, simbolik she'riyat hamda zamonaviy fransuz adabiyotining rivojlanishida markaziy shaxs hisoblangan Stéfán Mallarmé simvolistik poetikani "aytilmagan ma'noni sezdirish san'ati" deb baholaydi. She'rda aniq bayon emas, balki ishora va sukut muhimligini ta'kidlaydi. Yuqoridagi tamoyillar lirikada ramziy tasvirning ustuvor ahamiyat kasb etishini ifoda etadi.

Simbolizm lirik tafakkurni tubdan o'zgartirib, poeziyani voqelikning bevosita aksidan ong va ruhiyatning ichki olamini ifodalovchi san'at darajasiga olib chiqdi. Ramz simvolistik lirikaning markaziy elementi sifatida shoir va o'quvchi o'rtasida intellektual va estetik muloqotni yuzaga keltiruvchi vositadir. Shu bois, simbolizmga nafaqat tarixiy adabiy oqim, balki zamonaviy poeziya poetikasiga ham kuchli ta'sir ko'rsatgan nazariy hodisa sifatida qarab kelinadi.

Lirikada ramziy tasvirning tarixiy ildizlari insoniyatning dastlabki mifologik tafakkuriga borib taqaladi. Qadimgi jamiyatlarda inson borliqni bevosita mantiqiy tushunchalar orqali emas, balki timsollar, belgilar va ramzlar vositasida anglagan. Mifologiyada tabiat hodisalari – quyosh, oy, suv, olov, daraxt kabi obrazlar kosmik va ilohiy kuchlarning ramziy

ifodasi sifatida talqin qilingan (Meletinskiy, 1998).

E. Kassirer ta'kidlaganidek, mifologik tafakkur ramziy idrokning dastlabki shakli bo'lib, unda so'z, tasvir va ma'no bir butun holda mavjud bo'ladi (Kassirer, 1953). Ushbu ramziy idrok keyinchalik poetik tafakkurning shakllanishiga, rivojlanishiga zamin yaratdi. Qadimgi lirik va marosim qo'shiqlarida ramzlar insonning qo'rquv, umid va ishonchlarini ifodalovchi asosiy badiiy vosita sifatida xizmat qilgan.

Antik davr lirikasida ramziy tasvir mifologik qarashlardan ajralib chiqib, estetik kategoriyaga aylana boshlaydi. Yunon lirikasida tabiat tasvirlari, xudolar va afsonaviy qahramonlar insoniy tuyg'ularning ramziy ifodasi sifatida qo'llanadi. Masalan, Safo va Anakreont lirikasida gul, bahor, sharob obrazlari sevgi, yoshlik va hayot zavqining ramzi sifatida tasvirlangan (Bowra, 1961).

Aristotel poetikasida ramz bevosita alohida kategoriya sifatida ajratilmagan bo'lsa-da, uning "taqlid" (*mimesis*) haqidagi ta'limotida obrazning umumlashtiruvchi xususiyati ramziy tafakkur uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishi ta'kidlangan. Shu davrdan boshlab, lirika real voqelikdan ko'ra ichki kechinmalarni ramziy obrazlar orqali ifodalab kelgan.

O'rta asrlar lirikasi ramziy tasvir taraqqiyotining muhim bosqichi sanaladi. Xristian va islom madaniyatlarida ramz diniy tafakkur bilan uzviy bog'liq holda rivojlandi. G'arb o'rta asr lirikasida nur, xoch, yo'l kabi ramzlar ilohiy haqiqat va ruhiy najot timsoli bo'lsa, Sharq mumtoz she'riyatida sharob, mayxona, yor, bulbul va gul obrazlari tasavvufiy-ma'rifiy ramzlar sifatida shakllandi.

Tasavvufiy lirika ramziy tasvirni eng yuksak darajaga olib chiqqan poetik tizimlardan biri sanaladi. Jaloliddin Rumiy, Hofiz, Alisher Navoiy va boshqa shoirlar ijodida ramzlar orqali inson va Haq munosabati, ruhiy komillik bosqichlari keng ifodalangan. Bunda ramzlar tashqi ma'nodan ko'ra ko'proq ichki, metafizik mazmunga ega bo'lgan.

Uygʻonish davriga kelib, ramziy tasvir insonparvarlik gʻoyalari bilan boyitildi. Lirikada antik ramzlar qayta tiklanib, inson shaxsi va uning goʻzalligi asosiy mavzuga aylandi. Italian shoiri Petrarka lirikasida tabiat tasvirlari insoniy muhabbat va ichki iztiroblarning ramziy ifodasi sifatida tasvirlandi (Burckhardt, 1958).

Klassitsizm davriga kelib esa ramzlar nisbatan meʼyorlashtirildi va qatʼiy poetik qoidalarga boʻysundirildi. Ramziy ifoda maʼlum allegorik shakllar bilan cheklanib, individual talqin imkoniyatlari qisqardi (Wellek & Warren, 1949).

Romantizm lirikada ramziy tasvir taraqqiyotida katta oʻzgarish yasadi. Romantik shoirlar ramzni shaxsiy kechinmalar, ruhiy iztirob va cheksizlikka intilish ifodasi sifatida talqin etdilar. Tabiat romantik lirika uchun tashqi muhit emas, balki inson ruhining ifodasiga aylandi. Novalis, Gyote, Bayron lirikasida tun, yoʻl, cheksizlik obrazlari ekzistensial ramzlarga aylandi.

Romantizm ramzni individual ijodiy idrok bilan bogʻlab, keyingi simvolistik tafakkur uchun nazariy va estetik zamin yaratdi.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida simvolizm lirikada ramziy tasvirni yetakchi poetik tamoyil darajasiga koʻtardi. Simvolistlar tomonidan ramz – voqelikni bevosita aks ettiruvchi vosita emas, balki yashirin haqiqatga eltuvchi ishora sifatida talqin etildi. Sharl Bodler, Pol Verlen, Stefan Mallarme lirikasida ramzlarning koʻp qatlamli, noaniq va musiqiy ifoda bilan uygʻunlashishini koʻrish mumkin.

Yu.M. Lotman taʼkidlaganidek, simvolistik matn ochiq semantik tuzilishga ega boʻlib, u oʻquvchidan faol talqin jarayonini talab qiladi (Lotman, 2000). Shu tariqa ramziy tasvir lirik tafakkurning eng murakkab va mukammal shakliga aylandi.

Lirik poeziyada ramziy obraz badiiy tafakkurning markaziy kategoriyalaridan biri boʻlib, u individual hissiyotlar, falsafiy qarashlar va ijtimoiy-maʼnaviy gʻoyalarni bilvosita, koʻp qatlamli maʼnolar orqali ifodalashga xizmat qiladi. Ramziy obraz real tasvirdan kelib chiqsada, oʻz mazmuni jihatidan bevosita voqelik

doirasidan chiqib, umumlashgan va abstrakt semantik maydonni hosil qiladi. Shu jihatdan ramziy obraz lirikaning subyektiv tabiatiga toʻla mos keladi.

Yu.M. Lotman (1984) taʼkidlaganidek, ramziy obraz badiiy matnda "maʼno ishlab chiqaruvchi mexanizm" vazifasini bajaradi, yaʼni u oʻquvchi tafakkurida turli kontekstlarga qarab yangi talqinlarni yuzaga keltiradi. Lirikada bu xususiyat keng namoyon boʻladi.

Lirik poeziyadagi eng koʻp tarqalgan ramziy obrazlar tabiat hodisalari bilan bogʻliqdir. oy, quyosh, tun, shamol, yomgʻir, bahor, kuz, kabi tasvirlar shoirning ichki ruhiy holatini ifodalovchi timsollarga aylanadi.

Masalan, oʻzbek mumtoz adabiyotida bahor koʻpincha hayot, yangilanish, ilohiy rahmat ramzi sifatida ishlatilgan boʻlsa, kuz ayriliq, fanolik va vaqt oʻtkinchiligi bilan bogʻlangan. Alisher Navoiy lirikasida tabiat obrazlari faqat tashqi manzara emas, balki inson qalbining holatini aks ettiruvchi ramziy makon sifatida koʻzga tashlanadi. Uning gʻazallarida bogʻ, gul, bulbul obrazlari ishqiy-tasavvufiy ramzlar tizimini tashkil etadi. Gul – ilohiy jamol, bulbul – oshiq qalbining nidosi sifatida ifodalanadi.

Zamonaviy oʻzbek lirikasida ham tabiat ramziy obraz sifatida faol qoʻllanadi. Masalan, Erkin Vohidov sheʼriyatida yoʻl, shamol, tong obrazlari inson taqdiri, erkinlik va ruhiy uygʻonish ramzi sifatida ifodalanadi. Shoir uchun yoʻl – hayot va maʼnaviy izlanish timsolidir.

Lirikada ishqiy obrazlar eng qadimiy va barqaror ramzlar tizimini tashkil etadi. Yor, hijron, visol, koʻz, lab, soch kabi tasvirlar mumtoz lirika anʼanalarida koʻp hollarda bevosita insoniy muhabbatni emas, balki ilohiy ishqni ifodalovchi ramzlar sifatida qoʻllanilgan.

Tasavvufiy sheʼriyatda yor – Haqning ramzi, hijron – insonning ilohiy manbadan uzoqlashuvi, visol esa ruhiy kamolot va haqiqatga yetishish bosqichi sifatida tasvirlangan. Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab ijodida ushbu ramzlar murakkab falsafiy va maʼrifiy mazmun bilan boyitilgan.

XX asr o'zbek lirikasida ishqiy ramzlar ko'proq ekzistensial va psixologik yo'nalishda rivojlanadi. Abdulla Oripov she'riyatida muhabbat obrazlari ko'pincha inson va Vatan, inson va vaqt, inson va mas'uliyat munosabatlarini ramziy ifodalashga xizmat qiladi. Buda ramziy obrazlarning faqat an'anaviy emas, balki zamonaviy semantik imkoniyatlarga ham ega ekanligini ko'rish mumkin.

Ranglar lirikada ramziy obraz sifatida kuchli emotsional va falsafiy ma'noni ifodalaydi. Misol uchun, oq rang – poklik, umid va ilohiy nur ramzi bo'lsa, qora rang – motam, iztirob, yo'qotish bilan bog'lanadi. Qizil rang esa muhabbat, ehtiros yoki ba'zan fojeaviylik ramzi sifatida talqin etiladi.

O'zbek she'riyatida rang ramzlari xalqona tasavvurlar bilan chambarchas bog'langan. Masalan, Cho'lpon lirikasida qorong'ulik va tun obrazlari mustamlaka davri zulmi va ruhiy siqilish ramzi sifatida ifodalangan. Tun – faqat vaqt oralig'i emas, balki ijtimoiy va ma'naviy holatning ramziy tasviridir.

Predmet obrazlari – zanjir, qafas, ko'zgular, eshik kabi tasvirlar ham lirikada muhim ramziy funksiyani bajaradi. Masalan, Cho'lpon she'riyatidagi qafas obrazi shaxs erkinligining cheklanganligini ifoda etadi.

Lirikada ramziy obrazlar nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va milliy mazmunni ham tasvirlaydi. O'zbek adabiyotida Vatan, yer, ona, bayroq, til obrazlari milliy o'zlik va tarixiy xotira ramzlari sifatida ko'rsatilgan.

Masalan, Abdulla Oripovning "O'zbek" va "Ona tilim" mavzusidagi she'rlarida til va xalq obrazi ramziy darajada umumlashtirilgan bo'lib, ular milliy g'urur va ma'naviy mas'uliyat timsoli sifatida talqin etilgan. Bu hol ramziy obrazlarning lirikada ijtimoiy ongini shakllantirishdagi rolini ifodalaydi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib aytish mumkinki, lirikada ramziy obrazlar quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- *Estetik funksiya* – she'rning badiiy ta'sirchanligini oshiradi.
- *Ma'no chuqurlashtiruvchi funksiya* – matnning ko'p qatlamli talqinini ta'minlaydi.
- *Psixologik funksiya* – shoirning ichki ruhiy holatini bilvosita ifodalaydi.
- *Falsafiy funksiya* – borliq, vaqt, hayot va inson taqdiri haqidagi umumlashgan g'oyalarni ifodalaydi.
- *Ijtimoiy-milliy funksiya* – jamiyat muammolari va milliy o'zlikni ramziy shaklda ifoda etadi.

Lirikada ramziy obrazlar poetik tafakkurning eng muhim vositasi sanalib, ular she'riy matnni oddiy hissiy bayondan yuksak falsafiy va estetik darajaga olib chiqadi. O'zbek adabiyotining mumtoz va zamonaviy namunalari shuni ko'rsatadiki, ramziy obrazlar milliy tafakkur, tarixiy tajriba va individual ijodiy idrok uyg'unligida shakllanib, lirikaning mazmuniy va badiiy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Aristotle. (1996). *Poetics* (S. H. Butcher, Trans.). New York, NY: Dover Publications. (Original work published ca. 335 BCE). 13-15.
2. Cassirer, E. (1953). *The philosophy of symbolic forms* (Vols. 1–3). New Haven, CT: Yale University Press. 127-130.
3. Cho'lpon. (2000). *She'rlar va dramalar*. Toshkent, O'zbekiston: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
4. Hegel, G. W. F. (1975). *Aesthetics: Lectures on fine art* (T. M. Knox, Trans.). Oxford University Press. 134-136.

5. Losev, A. F. (1995). *Problema simvola i realistikoye iskusstvo* (The problem of symbol and realistic art). Moskva, Rossiya: Iskusstvo. 18.
6. Lotman, Y. M. (2000). *Universe of the mind: A semiotic theory of culture*. London, Angliya: I. B. Tauris. 53-54.
7. Mallarmé, S. (2007). *Divagations*. Gallimard. 293-354.
8. Moréas, J. (1886). Le symbolisme. *Le Figaro*, September. 150.
9. Navoiy, A. (2006). *G'azallar* (Mukammal nashr). Toshkent, O'zbekiston: Fan.
10. Oripov, A. (2016). *Tanlangan asarlar*. Toshkent, O'zbekiston: Sharq.
11. Vohidov, E. (2018). *Tanlangan asarlar*. Toshkent, O'zbekiston: O'zbekiston.